

Family Concept in Works of Children's Literature¹

Hülya YAZICI OKUYAN² Yasemin Gül GEDİKOĞLU³ Sedat KARAGÜL⁴

ABSTRACT. The primary role in socialization of an individual belongs to family and environment. When every family has different ways of communication and different structure is taken into consideration, it is necessary to introduce the child to different family types and different parents' attitudes in the society. Qualified children's books function as an important tool in the introduction of the child to different family structures. The purpose of the study is to analyze how family concept is reflected in children's books that are for primary education period. In accordance with this aim, 3 books from 5 writers who take part in the contemporary Turkish children literature were taken and 15 books were studied in terms of family concept. This is a descriptive research in survey model. The study was limited to family types, communication among family members and parents' attitudes. It was determined that the analyzed books reflected all family types in changing social structure. The writers tried to tell the children about the family structures of the society they live in, parents' attitudes and conflicts among family members through the books we studied.

Key Words: Socialization, family, children's books

SUMMARY

Purpose and significance: Purpose of the study is to analyze how family concept is reflected in children's books of primary education period (12-14 age). The study is crucial in terms of determining to what extent changes in family concept emerging during the modernization process are reflected in children's books.

Methods: This is a descriptive study using survey method. In this approach, aiming to describe a situation which has a fictional/produced structure as it is, a descriptive survey was applied. 15 children's books consisting of the works of Sevim Ak, Nur İçöz, Zeynep Cemali, Hidayet Karakuş and Gülten Dayioğlu who are the writers of contemporary Turkish Child Literature were studied in terms of family concept. The study was limited to family types, communication among family members and parents' attitudes.

Results, Discussion and Conclusions: At the end of the study, it was determined that the analyzed books reflected the examples of all family types (extended family, nuclear family, fragmented family, family in transition) that take part in our social lives. Modernization process changed institution of the family in our society structurally and carried out a transition from the traditional extended family to the nuclear family. The finding that nuclear family and fragmented family structures take place more than extended family structures in the books is important in the context of reflecting the changing social structure in children's books. In traditional Turkish social structure, extended family structure that can be defined as an economic union within the agriculture based production gave place to nuclear family in industrialization period. At the end of the study, the fragmented family structure was encountered the most following nuclear family in the books. These families came into existence as a result of degradation of the integrity of family because of reasons such as death, divorce, separation or leaving. Writers tried to tell the children parents' attitudes and conflicts among family members through the books studied. The problems being reflected in the books and causing conflicts and parents' attitudes reflect the reality that a child reader is not strange to. Topics covered and discussed in books except blood revenge in "Ben Büyüyünce" (When I grow up) novel are convenient for child realism. Different family structures in the novels, giving examples of conflicts among family members and showing positive and negative attitudes of parents in plot make it easy for child reader to imitate the heroes of the novel (fictitious characters) and identify himself/herself with them. The topics covered in the books enable children both know about their own families and communication and gain experience from fictional life situations.

¹ Bu çalışma 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'nda (05-07 Ekim 2011) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Assist. Prof., Mehmet Akif Ersoy University, hulyaoku@mehmetakif.edu.tr

³ Reseach Assist., Mehmet Akif Ersoy University, ygedikoglu@mehmetakif.edu.tr

⁴ Reseach Assist., Ankara University, skaragul@ankara.edu.tr

Çocuk Edebiyatı Yapıtlarında Aile Kavramı⁵

Hülya YAZICI OKUYAN⁶ Yasemin Gül GEDİKOĞLU⁷ Sedat KARAGÜL⁸

ÖZ. Bireyin toplumsallaşma sürecinde öncelikli rol aile ve çevrenindir. Her ailenin farklı iletişim biçimi ve farklı yapısının olabileceği göz önüne alındığında çocuğun toplumdaki farklı aile tipleri ve anne baba tutumlarıyla tanıştırılması gerekmektedir. Çocuğun farklı aile yapıları ile tanıştırılmasında çocuğa göre hazırlanmış nitelikli çocuk kitapları önemli bir araç işlevi görür. Bu araştırmanın amacı, aile kavramının ilköğretim dönemine yönelik çocuk kitaplarına nasıl yansıtıldığını incelemektir. Bu amaç gereğince çağdaş Türk çocuk yazını içinde yer alan 5 yazardan 3'er kitap alınmış, toplam 15 kitap aile kavramı bağlamında incelenmiştir. Araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırma aile kavramına yönelik olarak aile tipleri, aile içi iletişim ve anne baba tutumları ile sınırlandırılmıştır. İncelenen kitapların, değişen toplumsal yapıda yer alan birçok aile tipini yansıttığı belirlenmiştir. Yazarlar incelenen kitaplar aracılığıyla çocuklara içinde yaşadıkları toplumun aile yapılarını, anne baba tutumlarını ve aile içi çatışmalarını tanıtmaya çalışmışlardır.

Anahtar Sözcükler: Toplumsallaşma, aile, yazınsal çocuk kitapları

GİRİŞ

Toplumsallaşma, toplumun bir üyesi olma ve diğer insanlarla birlikte yaşamayı öğrenme sürecidir. Bu süreç içerisinde birey, diğer insanlarla etkileşimi yoluyla kendine özgü toplumsal davranış ve deneyim örüntüleri geliştirir (Uluğtekin, 1991). Diğer bir deyişle toplumsallaşma, rol öğrenme, rol kazanma ve cinsiyet rollerinin öğrenilmesi olarak da tanımlanmaktadır (Mora,2005).

Toplumsallaşma sürecinde öncelikli rol aile ve çevrenindir. Bununla birlikte bireyin büyümesine bağlı olarak arkadaş çevresi, medya ve okul da bireyin toplumsallaşmasında önemli rol oynar. Yine de ailede gerçekleşen toplumsallaşma temeldir. Birey daha sonra başka gruplar içinde öğrendiklerini, bu temele göre biçimlendirir. Ailenin herhangi bir nedenle bütünlüğünün bozulması ya da aile içindeki etkileşimin yetersiz olması, toplumsallaşma sürecini önemli ölçüde etkilemekte ve çocuğun hatalı ya da yetersiz toplumsallaşmasına neden olmaktadır (İşçi, 2000).

Alanyazın araştırmalarına bakıldığında ailenin birden çok tanımının yapıldığı görülmektedir. Aile, birbirine kan bağı ile bağlı bireylerin oluşturdukları bir grup (Özkalp, 1987); anne-baba-çocuklar ve tarafların kan akrabalarından meydana gelmiş ekonomik ve toplumsal bir birlik (Gökçe,1991) ve içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde gerçekleştiği, cinsel ilişkilerinin belli biçimde düzenlendiği, eşler ve anne-babalarla çocuklar ve diğer yakınlar arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal bir kurum (Ozankaya,1979) olarak tanımlanmaktadır. Bagavos ve Martin (2002)'e göre ise aile doğum, evlilik veya evlat edinme yolu ile birbirine bağlı olan ve bir arada yaşayan iki veya daha fazla üyeden oluşan gruptur.

Türk toplumunda da aile; evlilik bağıyla başlayan, akrabalık ve sosyal bağlarla birbirlerine bağlanan, çeşitli rollere sahip, birbirlerini etkileyen, çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, üyelerinin psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan bir birim olarak tanımlanmaktadır. Aile kavramı bütün toplumlarda önemini korumakla birlikte zaman içerisinde yapısal olarak değişikliklere uğramıştır. Aile yapısı kavramını tanımlarken farklı aile tiplerinden bahsedilebilir. Bu anlamda, evde bulunan evli çift sayısı ve kuşakların genişliği temel değişken olarak alınabilir. Bu temel değişkenlerin oluşturduğu aile yapıları; geniş aile, çekirdek aile, geçiş aile ve parçalanmış/eksik ailedir (Günindi ve Giren, 2011).

Hangi tip yapıda olursa olsun aile kurumunun temel işlevlerinden biri de aile bireylerinin en verimli şekilde gelişimini yerine getirmektir. Gelişimin sağlıklı biçimi ailedeki her bireyin gereksinimini olabildiğince karşılamaktır. Aile içi iletişim bu gereksinimlerden biridir. İletişim biçimi

⁵Bu çalışma 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'nda (05-07 Ekim 2011) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

⁶Yrd.Doç. Dr. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, hulyaoku@mehmetakif.edu.tr

⁷Araş. Gör. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ygedikoglu@mehmetakif.edu.tr

⁸Araş. Gör. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, skaragul@ankara.edu.tr

aileden aileye farklılıklar gösterebilir. İletişim biçimi farklı olsa da önemli olan aile içi bireylerin birbirleriyle iletişim kopuklukları olmamasıdır; çünkü aile içi iletişim, dış dünyaya uyguladığımız iletişimin alt yapısını oluşturur (Yamanoğlu, 2009).

Aile içi iletişimin sağlıklı olması çocuğun tüm gelişim alanlarını olumlu etkiler. Çocuğun gelişim sürecinde ailenin rehberliği çok önemlidir. Hatalı anne baba tutumu ve bozuk aile yapısı, sağlıksız bir gelişimin ve uyumsuzlukların başlıca kaynağı olabilir. Anne-baba, bazen çocuğa çok şey vererek onun kendi gelişimine yön vermesini engeller, bazen de çok az şey vererek ona gerekli desteği sağlayamaz ve uygunsuz davranış örüntülerinin gelişimine neden olur (Geçtan, 1993).

Görüldüğü üzere bireyin içinde yaşadığı toplumla sağlıklı ilişkiler kurabilmesinde yani toplumsallaşmasında ailenin yadsınamaz bir önemi vardır. Her ailenin farklı iletişim biçimi ve farklı yapısının olabileceği göz önüne alındığında çocuğun toplumdaki farklı aile tipleri ve anne baba tutumlarıyla tanıştırılması gerekmektedir. Bu sayede çocuk yeni karşılaştığı bir durum ya da davranışa yadırgamadan ve yargılamadan, hoşgörüsüyle yaklaşmasını öğrenecektir. Çocuğun farklı aile yapıları ile tanıştırılmasında okul tipi öğrenmelerinin yanı sıra çocuğa göre hazırlanmış nitelikli çocuk kitapları önemli bir araç işlevi görür.

Yazılı ve görsel öğeleri, anlatım dilinin olanaklarıyla çocuğa göre olan bir kurgu içinde sunma başarısı gösteren çocuk kitapları, estetik niteliklerine koşut olarak çocukların gelişimini de etkileyen bir sorumluluk üstlenir. Özellikle gelişim evreleri de gözetilerek çocuklara yaşam ve insan gerçekliğinin sezdirilmesi çocuk kitaplarının en önemli yazınsal-eğitsel işlevlerinden biridir (Sever, 2006). Bu bağlamda, araştırmanın amacı, aile kavramının ilköğretim dönemine yönelik çocuk kitaplarına (12-14 yaş) nasıl yansıtıldığının incelenmesidir.

YÖNTEM

Kurgusal/üretilmiş bir yapı üzerinde var olan bir durumu, var olduğu haliyle betimlemeyi amaçlayan bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı araçların çözümlenmesini kapsamaktadır. Doküman incelemesinde zengin, kapsamlı ve derinlemesine veriler elde edilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Araştırmanın amacı gereğince Türk çocuk yazını içinde yer alan 5 yazardan 3'er kitap alınmış, toplam 15 kitap aile kavramı bağlamında incelenmiştir. Araştırmada incelenen kitapların seçiminde şu yol izlenmiştir: 2010-2011 eğitim-öğretim yılı Burdur Eğitim Fakültesi Türkçe öğretmeni adaylarından çocuk edebiyatı dersi kapsamında incelenen yazarlardan 5'inin adını, bu yazarların 3 kitabıyla beraber yazmaları istenmiştir. Öğrencilerden kitapları yazarken ana anlatıda aile kavramının yer almasına dikkat etmeleri gerektiği söylenmiştir. Daha sonra öğrenciler tarafından en çok yazılan 5 yazar ve bu yazarların en çok yazılan 3 kitabı araştırma kapsamına alınmıştır. Çalışmada yer alan yazarlar ve incelenen kitapları aşağıdaki gibidir:

Çizelge 1. Çalışmada yer alan yazarlar ve incelenen kitapları

Yazarın Adı	İncelenen Yapıtın Adı
Gülten DAYIOĞLU	Fadıuş Ben Büyüyünce Dört Kardeşiler
Hidayet KARAKUŞ	Annemin Mektupları İşte O Çocuk Yalnız Seninle
Nur İÇÖZÜ	Bugün Ne Cadılık Yaptım? Cadılık Parayla mı? Dönemeç
Sevim AK	Puf, Pufpuf, Cuf, Cufcuf ve Vanilya Kokulu Sakız Kızın Günleri
Zeynep CEMALİ	Cino Mektuplar Ballı Çörek Kafeteryası Ankaralı

Araştırmanın verileri, bir nitel araştırma yöntemi olan içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu temel amaç çerçevesinde öncelikle çözümlenme birimi olarak ana

kategoriler ile alt kategorilerin belirlenip tanımlanması gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2005; Balcı, 2009).

Aile kavramının ilköğretime yönelik (12-14 yaş) çocuk kitaplarına nasıl yansıdığı incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada “aile kavramı” ana kategori olarak kabul edilmiş; alt kategoriler “aile tipleri”, “aile içi iletişim (çatışmalar)” ve “anne baba tutumları” olarak belirlenmiştir. Bu alt kategoriler aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Aile Tipleri: Anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile (Erol, 1992); geleneksel toplumlarda birkaç kuşağın, evlilik ve kan bağıyla akraba olan çok sayıda kişinin aynı çatı altında veya birbirine yakın evlerde yaşadığı geniş aile (Budak, 2000); sanayileşme sürecinde, geniş aileden çekirdek aileye doğru yönelimde olan geçiş ailesi (Özgüven, 2000); ölüm, boşanma, ayrılık ya da terk gibi nedenlerle aile bütünlüğünün bozularak anne babadan birinin ya da her ikisinin birden olmaması durumu parçalanmış aile (Adak 2005) olarak tanımlanmıştır.

Aile içi iletişim (çatışmalar): Anne-baba ve çocuk arasındaki çatışmalar; anne-baba arasındaki çatışmalar; kardeşler arasındaki çatışmalar ve ailedeki diğer bireylerle olan çatışmalar aile içi iletişim başlığı altında incelenmiştir.

Anne-baba tutumları: Demokratik (destekleyici) tutum; otoriter (baskıcı) tutum; koruyucu-kollayıcı tutum; hoşgörülü-gevşek tutum, ilgisiz tutum ve tutarsız tutum (Çağdaş ve Seçer, 2004) olarak belirlenmiştir. Böylece aile kavramının bu alt kategoriler aracılığıyla incelenen kitaplarda nasıl yer aldığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Kitaplarda Yer Alan Aile Tipleri

Çizelge 2. Kitaplarda yer alan toplam aile tipi sayısı

Kitaplarda Geçen Aile Tipleri	Kitaplarda Yer Alan Toplam Aile Tipi Sayısı	f (sıklık)	% (yüzde)
Çekirdek Aile	20	7	35
Parçalanmış Aile	20	6	30
Geniş Aile	20	5	25
Geçiş Ailesi	20	2	10
Toplam	20	20	100

Çizelge 2’ye göre, incelenen 15 çocuk kitabında yer alan toplam aile tipi sayısı 20’dir. Bu oranın 7’si çekirdek aile; 6’sı parçalanmış aile; 5’i geniş aile; 2’si de geçiş ailesi olarak belirlenmiştir.

Çizelge 3. Aile tiplerinin kitaplara göre dağılımı

Çekirdek Aile	Puf, Pufpuf, Cuf, Cufcuf ve Cino, Yalnız Seninle, Patenli Kız, Dönemeç, Cadılık Parayla mı?, Bugün Ne Cadılık Yaptım?, Sakız Kızın Günleri.
Parçalanmış Aile	Fadiş, Dört Kardeştiler, Ballı Çörek Kafeteryası, Annemin Mektupları, Dönemeç, Vanilya Kokulu Mektuplar.
Geniş Aile	Ben Büyüyünce, İşte O Çocuk, Ankaralı, Dört Kardeştiler, Fadiş.
Geçiş Ailesi	Dönemeç, Ben Büyüyünce.

Çizelge 3’ün de yansıttığı gibi, incelenen çocuk kitaplarında yazarlar farklı aile tiplerine yer vermişlerdir. Bilindiği gibi geniş aile, geleneksel toplumlarda birkaç kuşağın, evlilik ve kan bağıyla akraba olan çok sayıda kişinin aynı çatı altında veya birbirine yakın evlerde yaşadığı bir aile yapısı

olarak tanımlanmaktadır. Buna karşın çekirdek aile, eşlerden hiçbirinin ailesi yanında olmayan, yeni bir yerde kurulan ve anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan bir aile tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çekirdek ailede eşler birbirini özgürce seçer ve anne-baba kendi ailelerinden bağımsız bir yerde akraba ilişkilerinden büyük ölçüde yalıtılmış olarak yaşarlar (Günindi ve Giren,2011).

Kitaplarda, çekirdek ailenin geleneksel toplum yapısı içinde yer alan geniş aileye oranla daha sık yer aldığı belirlenmiştir. Genellikle Türk toplumunda, geniş aile yapısının, çekirdek aile yapısından daha yüksek oranda olduğu düşünülmektedir. Oysaki son yıllarda yapılan araştırmalar, bu varsayımın yanlış olduğunu göstermektedir. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 1993 yılında, Türkiye genelinde, aileye ve eğitime yönelik politikalar oluşturmalarına temel oluşturacak verileri belirlemek amacıyla “Ailede Çocuk Eğitimi Araştırması” gerçekleştirmiştir. Araştırmanın kapsamına okulöncesi çağda ve ilköğretim çağında çocuğu bulunan tüm aileler dahil edilmiştir. Yapılan çalışmada; il ve ilçe merkezlerinde yaşayan ailelerin %80’inin, kırsalda yaşayan ailelerin ise %70’inin çekirdek aile yapısında olduğu belirlenmiştir (Günindi ve Giren,2011). Bu sonuç, çalışmamızda ulaştığımız bulgularımızı desteklemektedir. İncelenen kitaplarda yazarların, çekirdek aile yapısını diğer aile yapılarına oranla daha sık kullanmaları değişen toplum yapısını çocuk okura daha iyi yansıtılmaları açısından önemlidir.

Kitaplarda yer alan çekirdek aile tipine örnek vermek gerekirse; Sevim Ak’ın “*Puf, Pufpuf, Cuf, Cufcuf ve Cino*” adlı romanı anne Puf, baba Pufpuf, ve çocukları sırasıyla Cuf, Cufcuf ve Cino adlı bir kaz ailesinin serüvenlerini yansıtmaktadır. Romanın bir kısmı Karyağmaz Kasabası’ndaki Kırmızı Kelebek Çiftliği’nde geçmektedir. Yine Sevim Ak’ın “*Sakız Kızın Günleri*” adlı romanında Sakız, sekiz yaşında bir kız çocuğudur ve annesi, babası, kardeşi Nazlı ve Yusuf adını koyduğu semenderiyle bir ara sokaktaki apartman dairesinde yaşar. Hidayet Karakuş’un “*Yalnız Seninle*” adlı romanında Okan, annesi, babası ve ağabeyiyle birlikte kentte yaşamaktadır. Zeynep Cemali’nin *Patenli Kız* adlı romanı İstanbul-Beykoz’un ötesindeki Yeşilbağlar köyünde geçmektedir. Patenli Kız Şerare anne ve babasıyla yaşayan doğuştan engelli bir kızdır ve yalnızca yaz tatili için köyde bulunmaktadır. Nur İçöz’ün “*Dönemeç, Cadılık Parayla mı?, Bugün Ne Cadılık Yaptım?*” adlı romanlarında da çekirdek aile yer almaktadır ve roman kahramanları kentte yaşar.

Bu örneklerin de yansıttığı gibi yazarlar çekirdek aileye daha çok kent uzamı içinde yer vermişlerdir. Buna karşın geniş aile yapısını yansıtan Hidayet Karakuş’un “*İşte O Çocuk*” ve Gülten Dayıoğlu’nun “*Ben Büyüyünce*”, “*Dört Kardeşiler*” ve “*Fadiş*” adlı romanları köyde geçmektedir. “*İşte O Çocuk*” adlı yapıt yazar Hidayet Karakuş’un anılarıyla örülmüştür. Kitapta yazarın kendi çocukluğu anlatılmaktadır. Yazar, annesi, babası, ağabeyi ve ağabeyinin eşiyle birlikte köyde, beraber yaşamaktadır. Teyzesi ve amcası da bu köyde yaşarlar. Gülten Dayıoğlu’nun “*Ben Büyüyünce*”, “*Dört Kardeşiler*” ve “*Fadiş*” adlı romanlarında roman kahramanları başlangıçta geniş aile içinde yer alırken olayların gelişimi doğrultusunda bu aileler parçalanmış aileye ve geçiş ailesine dönüşmüştür.

Zeynep Cemali’nin “*Ankaralı*” romanı İstanbul’da geçmektedir. Sık sık geri dönüşlerle ve roman içerisinde de Ankara’dan bahsedilmiştir. Ahmet Pehlivanoğlu, Hasibe Anne, Vahit ve Cavit Pehlivanoğlu ile onların aileleri hep birlikte yaşamaktadır.

Yazarların çekirdek aile yapısını daha çok kent ortamında işlemeleri anlamlıdır; çünkü geniş aileden çekirdek aileye geçişin en önemli nedeni sanayileşme olgusudur (Adak,2005). Sanayileşmiş toplumlarda, özellikle kentlerde geniş aileler yerini giderek küçük ailelere bırakmıştır. Çekirdek aile, yalnız birey sayısı ile değil yapısıyla da geniş aileden çok farklıdır. Çekirdek aile, kentlerdeki yaşam ve üretim koşullarına bağlı olarak doğmuştur. Kırsal kesimde ise aile, çoğu kez bütün bireylerin (“*İşte O Çocuk*” ve “*Ben Büyüyünce*” romanlarının da yansıttığı gibi) birlikte çalışıp birlikte ürettikleri ekonomik bir birimdir.

Sanayileşme sürecinde, geniş aileden çekirdek aileye doğru yönelimde olan aile yapısı, geçiş ailesi olarak tanımlanabilir. Günindi ve Giren (2011)’e göre geçiş ailesine daha çok tarıma bağlı üretimden sanayileşmiş bir üretime doğru hızlı bir geçiş olduğu, nüfusun hızla arttığı, toplumsal yapı ve yaşam biçimi kavramlarının hızla geliştiği toplumlarda rastlanmaktadır. Yasalarda bireysel miras haklarının tanınması, artan nüfusla beraber toprakların küçük parçalara ayrılması, sanayileşmeyle beraber insan gücüne ihtiyacın azalması ve köyden kente göç olgusu... gibi nedenlerle bireyler sanayi merkezlerinde geçiş ailesi olarak adlandırılan aile yapısını oluşturmuşlardır. Geçiş ailesi, geniş ve çekirdek aile özelliklerini birlikte taşıyan bir aile biçimidir. Köyden kente göç eden aileler çekirdek aile görünümündedir. Fakat geniş aile özelliklerini de korumaktadır. Bu aile tipinde bozulan bir hiyerarşi

söz konusudur. Evde söz sahibi geniş ailede olduğu gibi erkektir; ama kadınlar da çalıştığı için aile içinde söz sahibi olabilmektedir. Geçiş ailesinde, kentli çekirdek aileden farklı olarak aile bağlarının kuvvetlenmesi, devamlılığın sağlanması amacıyla doğurganlık fazladır (<http://xsaglik.blogcu.com/aile-cesitleri-nelerdir-kac-cesit-aile-vardir/6777624>).

İncelenen kitapların yalnızca 2'sinde geçiş ailesi belirlenmiştir. Nur İçözü'nün "*Dönemeç*" adlı romanında okur, İstanbul'a göç eden bir aileyi de tanır. Tipik bir geçiş ailesinin özelliklerini yansıtmaktadır aile. İstanbul'a gelince iş bulamayan babanın yerine anne çalışmaya başlar. Evlere temizliğe gider. Evde söz sahibi olan kişi geniş ailede olduğu gibi erkektir; ama kadın çalıştığı için hem çocuklarının eğitiminde hem de ekonomik olarak daha çok söz sahibidir. Gülten Dayıoğlu'nun "*Ben Büyüyünce*" adlı romanında da geçiş ailesi vardır. Nalbant Nuri ve ailesi kan davasından kaçıp İstanbul'un kenar semtlerinden birine sığınır.

İncelenen kitaplarda çekirdek aileden sonra en çok parçalanmış aileye rastlanmıştır. Öz anne ve babanın birlikte yaşadığı aile bütünlüğünü koruyan aile olarak adlandırılmaktadır. Buna karşın, ölüm, boşanma, ayrılık ya da terk gibi nedenlerle aile bütünlüğünün bozularak anne babadan birinin ya da her ikisinin birden olmaması durumu parçalanmış aile olarak tanımlanmaktadır. Dikeçligil (1995)'e göre parçalanmış/eksik aile, boşanmış eşlerden biri ile çocuklardan oluştuğu gibi, evlilik bağı olmayan çiftler ve çocuklarının oluşturduğu aileler de parçalanmış / tamamlanmamış aile sayılmaktadır.

Gülten Dayıoğlu'nun kaleme aldığı "*Dört Kardeşiler*" romanı Apan köyünde geçmektedir. Romanın kahramanı Feten'in annesi Hasibe Hanım oğlu Yaşar'ı doğurduktan kısa süre sonra yaşama veda eder. Köyün koruculuğunu yapan babası da bir süre sonra ölür. Feten, Döndü, Habibe ve Yaşar'a dedeleri bakmaya başlar. Dedelerinin de ölümüyle beraber çocuklar evlatlık verilir ve aile dağılır. Zeynep Cemali'nin "*Ballı Çörek Kafeteryası*" adlı yapıtında da annesini kaybeden Sıla, babası Arda ve teyzesi Rana ile birlikte yaşamaktadır. Aile hep birlikte Ballı Çörek Kafeteryası'nı işletmektedir. Bu romanlarda yer alan parçalanmış ailelerin anne-baba ölümüyle oluştuğu görülmektedir.

Gülten Dayıoğlu'nun "*Fadiş*", Nur İçözü'nün "*Dönemeç*", Sevim Ak'ın, "*Vanilya Kokulu Mektuplar*" ve Hidayet Karakuş'un "*Annemin Mektupları*" adlı yapıtlarında boşanma, ayrılık ya da terk gibi nedenlerle aile bütünlüğü bozulmuştur. Hidayet Karakuş'un "*Annemin Mektupları*" adlı yapıtında İlker annesiyle yaşar. Babasıysa uzaklarda çalışmaktadır. Yapıtta bilgi verilmese de anne ve babasının ayrı olabileceği düşünülebilir. Baba-oğul arasında uzun süren bir ayrılık vardır. İlker babasıyla yalnızca telefonla konuşarak iletişim kurabilmektedir. Gülten Dayıoğlu'nun "*Fadiş*" adlı romanında, Fadiş'in babası Kamil Bey'in aileyi terk etmesiyle aile parçalanır. Fadiş'in annesi Cemile'nin de çalışmak için İstanbul'a gitmeye karar vermesi anne kızın yollarını da ayırır.

Sevim Ak'ın, "*Vanilya Kokulu Mektuplar*" adlı romanında roman kahramanı Kıymık'ın annesiyle babası ayrılırlar, Kıymık'ı bir süre için anneannesinin yanına bırakırlar. Hayal gücü çok güçlü, şaşırtıcı, mutlu bir çocuktur Kıymık. Boşanma sürecinden etkilenmez. Yazar bu süreçle ilgili herhangi bir sorununu yansıtmaz Kıymık'ın. Boşanma yaşamın doğal bir parçası olarak sunulur çocuk okura.

Buna karşın Nur İçözü'nün "*Dönemeç*" romanında, roman kahramanlarından biri olan Serdar, anne ve babasının boşanmasından olumsuz olarak etkilenir. Özellikle babasının yeniden evlenmesi, annesinin işinin yoğun olması gerekçesiyle kendisiyle hiç ilgilenmemesi onu olumsuz arkadaşlıklara ve uyuşturucuya iter. Yazar Serdar'ın davranışları ve konuşmaları aracılığıyla boşanma sürecinin bir çocuğun duygu ve düşünce dünyasında nasıl ağır bir etki oluşturduğunun altını çizer. Bu süreçte anne ve babaların çocuklarıyla yakından ilgilenmelerinin ne kadar önemli olduğunu yansıtır.

Parçalanmış aile içinde yaşama durumunun, toplumsallaşma sürecini kesintiye uğratması nedeniyle çocuğun hatalı ve eksik toplumsallaşmasına yol açtığı düşünülmektedir. Gerçekten de parçalanmış aile yapısının yer aldığı romanlardaki kahramanlar "Feten, Fadiş ve Serdar" sessiz, içe kapalı çocuklardır. Sıla'nınsa en büyük korkusu yalnız kalmaktır. Hatalı ya da eksik toplumsallaşmanın bilinen sonuçlarından biri de bireyin suç davranışında bulunmasıdır(Uluğtekin, 1991). Nur İçözü, "*Dönemeç*" adlı romanında bu durumu açık bir şekilde yansıtır.

İncelenen çocuk kitaplarında da görüldüğü gibi çocuk kitabı yazarları yapıtlarında değişik aile tiplerine yer vermişlerdir. Bu durum, değişen toplumsal yapıyla beraber aile yapısının da nasıl değiştiğini çocuk okura yansıtmaya açısından önemlidir.

Kitaplarda Yer Alan Aile İçi İletişim (Çatışmalar)

Çizelge 4. Kitaplarda geçen toplam aile içi çatışma sayısı

Aile İçi İletişim (Çatışmalar)	Kitaplarda Geçen Toplam Aile İçi Çatışma Sayısı	f (sıklık)	% (yüzde)
Anne-Baba, Çocuk Arasındaki Çatışma	24	8	33.3
Anne-Baba Arasındaki Çatışma	24	7	29.1
Kardeşler Arasındaki Çatışma	24	6	25
Ailedeki Diğer Bireylerle Olan Çatışma	24	3	12.6
Toplam	24	24	100

Çizelge 4'e göre, incelenen kitaplarda yer alan toplam aile içi çatışma sayısı 24'tür. Bu çatışmaların 8'ini anne-baba ve çocuk arasındaki çatışmalar; 7'sini anne-baba arasındaki çatışmalar; 6'sını kardeşler arasındaki çatışmalar ve 3'ünü de ailedeki diğer bireylerle olan çatışmalar oluşturmaktadır.

Çizelge 5. Aile içi çatışmaların kitaplara göre dağılımı

Anne-Baba, Çocuk Arasındaki Çatışma	Yalnız Seninle, Ballı Çörek Kafeteryası, Patenli Kız, Ankaralı, Bugün Ne Cadılık Yaptım?, Cadılık Parayla mı?, Dönemeç, Sakız Kızın Günleri.
Anne-Baba Arasındaki Çatışma	Fadiş, Annemin Mektupları, İşte O Çocuk, Puf, Pufpuf, Cuf, Cufcuf ve Cino, Yalnız Seninle, Ankaralı, Dönemeç.
Kardeşler Arasındaki Çatışma	Patenli Kız, Yalnız Seninle, Bugün Ne Cadılık Yaptım?, Cadılık Parayla mı?, Sakız Kızın Günleri, Ankaralı.
Ailedeki Diğer Bireylerle Olan Çatışma	Ben Büyüyünce, Vanilya Kokulu Mektuplar, Dört Kardeşiler.

Aile toplumun en küçük birimi olmakla beraber, toplumu en fazla etkileyen kurumdur. Aile kurumunun temel işlevlerinden biri de ailedeki herkesin en verimli şekilde gelişimini yerine getirmektir. Gelişimin sağlıklı şekli, her bireyin gereksinimini olabildiğince karşılamaktır. Aile içi iletişim de bu gereksinimlerden biridir.

Aile içi iletişim, dış dünyaya uyguladığımız iletişimin alt yapısını oluşturur. Aile içindeki uygulamalı eğitim sayesinde, bireyin kişilik ve karakteri biçimlenir. İletişim becerileri gelişir, sabır ve empati yetenekleri bilinir. Aile içi iletişim ile dış dünyada uygulanan iletişim biçimi birbirine benzerse, kişisel ruh tatmini dâhil, mutlu bir insanız demektir (Arıkan,2003). Buna karşın aile içinde farklı gereksinimlere sahip olan aile bireylerinin bunları giderme konusunda orta yol bulamadıkları durumlarda aile içi çatışma ortaya çıkar.

Genel tanımıyla çatışma, bireylerin karşılıklı olarak birbirlerinin gereksinimlerine karışmak ya da karşı çıkmak durumunda veya değerleri uyuşmadığı zaman kişiler arasında baş gösteren uyuşmazlık, zıtlık, kavga ve sürtüşmeleri ifade eder (Yavuzer, 1997). Çatışma, benzer nedenlerle çocuk ve yetişkin arasında da kendini göstermektedir. Yetişkinler, çocukların gereksinimlerine duyarsız kalmakta, onların özgürlük alanlarına girmekte; çocuklar da bu tutum ve davranışlara tepki verdikleri için çatışmalar yaşanmaktadır. Montessori, yetişkinle çocuk arasında bir zıtlık olduğunu söyler. Ona göre, yetişkinle çocuk arasında ilan edilmemiş bir mücadele sürüp gitmektedir. Çocuğun "yaşama

çoşkusunu”, yetişkin tarafından türlü bahanelerle sürekli sınırlandırılmakta, hatta bazen yok etme derecesine vardırılmaktadır (Akt.:Aslan, 2006).

Aile içindeki çatışmalar genellikle; Emretme, yönetme (çocukta korku veya direnç yaratabilir. Çocuğun isyankâr davranışta bulunmasına neden olabilir); Uyarma, tehdit etme (Çocukta korku, gücenme, kızgınlığa neden olabilir); Vaaz verme (suçluluk duygusu yaratabilir. Çocuğun durumunu daha şiddetle savunmasına yol açabilir); Öğüt verme (çocuğun kendi sorunlarını çözmekten aciz olduğunu ima eder. Bağımlılık ve direnme yaratabilir); Yargılama, eleştirme, suçlama (yetersizlik, aptallık, yanlış değerlendirme anlamını taşır. Çocuk yargı ve eleştirileri gerçek olarak algılar)... gibi iletişimi engelleyici tutum ve davranışlardan kaynaklanmaktadır (Navaro, 2001).

İncelenen çocuk kitaplarında yazarların en çok anne-baba ve çocuk arasında yaşanan çatışmalara yer verdikleri görülmüştür. “*Yalnız Seninle, Ballı Çörek Kafeteryası, Patenli Kız, Ankaralı, Bugün Ne Cadılık Yaptım?, Cadılık Parayla mı?, Dönemeç, ve Sakız Kızın Günleri*” adlı yapıtlarda, anlatı kahramanları anne ve babalarıyla farklı nedenlerden dolayı çatışma yaşamaktadırlar.Örneğin; Hidayet Karakuş’un “*Yalnız Seninle*” adlı romanında Okan ailesiyle büyük bir çatışma içindedir.Kendisini sürekli yönetmeye çalışan ve öğüt veren ailesine karşı bitmeyen bir öfkesi ve isyanı vardır. Anne ve babasının konuşmalarından onlara yalnızca maddi bir yük olduğunu düşünür. Anne ve babası sürekli olarak Okan’ı tembellikle ve sorumsuz olmakla suçlar. Bu durum Okan’ı mutsuz kılmaktadır.“Bu yıl da sadece çocuğun okul giderlerine şu kadar harcadık; yemeği, yol parası şu kadar tutar, harçlığını da kattın mı...’ diye hesaplar yapan, bana neredeyse faturalar çıkarmaya çalışanlar kendileri değil miydi? Bunları duymak, eve yük olduğumu anımsatıyor bana durmadan. Ben bu eve bir yüküm. Taşınması, anlaşılması, sevilmesi zor bir yük” (s. 54) sözleriyle yansıtır isyanını Okan.

Zeynep Cemali’nin “*Ballı Çörek Kafeteryası*” adlı yapıtında, roman kahramanı Sıla ve babası arasında babasının annesi hayattayken gezilere sık çıkması ve onları yalnız bırakması konusunda çatışma yaşanmıştır. Sıla duygularını “Bizi bu kadar seviyordun da, neden... neden hep uzaktaydın baba?” (s. 39) tümceleriyile dile getirir. Zeynep Cemali “*Patenli Kız*” adlı romanında da Postacı Erkan ve çocukları arasındaki çatışmayı yansıtır. Mesleği postacılığın eski önemini kaybetmesine üzülen Erkan, çocuklarıyla bu konuda ve diğer konularda çatışma yaşamaktadır. Erkan’a göre çocukları Aslı ve Ferhat onun neler hissettiğini anlamamaktadır: Çocukları onun işiyle ilgili olan kaygısını yalnızca meraklı olmasına bağlarlar. “Ah baba! Senin derdin, işinin teknolojiye yenik düşmesi değil. Senin derdin, kim-nerde-nasıl bilememek!” (s. 10) sözleriyle eleştirirler babalarını.

Aile içindeki iletişimin sağlıklı olabilmesi için öncelikle anne-baba arasındaki iletişimin sağlıklı olması gerekir. Anne- baba ihtiyaçları hakkında birbirleriyle ne kadar samimi,net, açık şekilde iletişim kurarlarsa çocuklar da bu oranda gereksinimlerini sağlıklı şekilde aktarabilirler.İncelenen kitaplarda yer alan anne-baba arasındaki çatışmalar aile içi çatışmaların sıklığı açısından 2’nci sıradadır. “*Fadiş, Annemin Mektupları, İşte O Çocuk, Puf, Pufpuf, Cuf, Cufcuf ve Cino, Yalnız Seninle, Ankaralı, Dönemeç*” adlı yapıtlarda aile içindeki anne-baba çatışmaları yansıtılmıştır.

Gülten Dayıoğlu’nun “*Fadiş adlı* romanında olay örgüsü, Fadiş’in anne ve babasının arasındaki çatışmalarla örülmüştür. Baba ile annenin yaşadığı ilk çatışma İstanbul’a gitme konusunda olmuştur. Cemile gelmek istemeyince Kamil Bey ailesini terk eder. Bir diğer çatışma da Cemile ve Fadiş İstanbul’a geldiklerinde yaşanır. Kamil Bey’in boşanmak istemesi, Cemile’nin buna karşı çıkması çatışmanın temel nedeni olarak sunulur. Bu çatışmalardan en çok etkilenen elbette Fadiş’tir. Hidayet Karakuş’un “*Yalnız Seninle*” adlı yapıtında, anne ve baba sık sık oğulları Okan’ın eğitimi yüzünden çatışmaktadır. “Babamın sesi yükseldi ansızın: ‘Hep senin yüzünden, bu çocuk hiç büyümeyecek. Sorumluluk vermedin. Sonunda da uyuzun biri olup çıktı’” (s. 20). Babanın Okan’a tokat atması konusunda da anne ve baba farklı düşünmektedir. “Neyi, nerede yapacağını bilemiyorsun Mustafa. Hâlâ kendini kasabada mı sanıyorsun sen?”, “Ben kasabalıyım. Başıma kakıp durma Müjgân. Sen şehirli oldun da ne yaptın, nasıl eğittin bunu? Babasına züppe diyen bir çocuk istemiyorum ben”, “Ben de çocuklarını döven bir adam istemiyorum!”, “Keyfin bilir! İşte kapı!” (s. 22).

Zeynep Cemali’nin “*Ankaralı*” adlı romanında, Ankaralı, babasının “Hastalara şifa, dertlere deva verecek. Fatma bundan böyle, önce vatana millete, sonra bize hizmet edecek” (s.138) desteğiyle Van’a gider. Burada Ahmet Pehlivanoğlu’yla tanışır ve onunla evlenir. Bir süre sonra Ahmet Pehlivanoğlu ve Ankaralı, Ankaralının mesleği yüzünden çatışma yaşar. Ahmet Pehlivanoğlu, Ankaralının hastalarına daha çok zaman harcadığını düşünmektedir ve ona mesleğiyle ilgili bir takım kısıtlamalar getirir. Ankaralı yasakları dinlemez ve bunun sonunda da evliliği biter. Aile içi çatışmalarda sıklıkla karşılaşılan kardeş çatışmalarına da incelenen 5 romanda yer verildiği

görülmektedir. “*Patenli Kız, Yalnız Seninle, Bugün Ne Cadılık Yaptım?, Cadılık Parayla mı?, Sakız Kızın Günleri*” adlı romanların olay örgülerinde kardeşler arası çatışmalara yer verilir.

Hidayet Karakuş’un “*Yalnız Seninle*” adlı romanında roman kahramanı Okan ve ağabeyi Oktay sürekli çatışmaktadır. Okan’ın isyanlarına anne ve babası gibi Oktay da öfkelenmektedir. Genelde kardeşine destek olmamaktadır. Okan’a duyduğu sevgiyi sadece Okan hastanelik olduğunda hissettirmiştir. Okan da ağabeyine karşı öfkeli ve mesafelidir. Abisiyle kıyaslanmak hoşuna gitmez: “Ama o akıllı, uyumlu çocuğuydu evin. Bense sorunlu... O, susmasını biliyor, babamla annemin dediğinden pek dışarı çıkmıyordu. Üstelik bir işi vardı, bir reklam şirketinde çizgi ressamlığı yapıyordu. (...) Bana sataşmadığı zamanlarda onun bu evde yaşadığından da kuşku duyuyordum” (s. 195) sözleriyle yansıtır duygularını.

Zeynep Cemali’nin “*Ankaralı*” adlı romanında Vahit ve Cavit Pehlivanoglu arasında da çatışmalar gözlenmektedir. Romanda Doğa’nın babası olan Cavit Bey, ev işlerine, mutfak işlerine ve yemek konularına yardımcı olarak günümüz çağdaş erkeğine bir örnek olarak yansıtılmıştır. Doğa’nın amcası Vahit Bey ise her şeyi eşinden ve kızlarından bekleyen yapısıyla gelenekçi erkeğe örnektir. Vahit, kardeşiyle “kılıbık” diye alay etmektedir. Bu kavram erkeklerin evdeki sorumluluklarından kaçmak için kullandıkları bir bahanedir. Çocuk okura iki baba örneği verilerek günümüzde olumlanan ve olumlanmayan erkek rolleriyle tanışmaları sağlanmıştır.

Nur İçöz’ünün “*Bugün Ne Cadılık Yaptım?*” ve “*Cadılık Parayla mı?*” romanlarında anlatı kahramanının ablası ve abisiyle yaşadığı çatışmalar mizahi bir dille anlatılır. Hemen her çocuğun kendi kardeşiyle yaşayabileceği çatışmalar (düzensiz olmak, kardeşinin giysilerini izinsiz giymek, küçük kardeşe daha az söz hakkı düşmesi..gibi) okura, gülmesini, eğlenmesini sağlayan iletilerle örtük olarak sunulur.

“*Ben Büyüyünce, Ankaralı, Vanilya Kokulu Mektuplar ve Dört Kardeşiler*” romanları ailedeki diğer bireylerle olan çatışmaları yansıtır. Daha çok geniş ailelerde görülür bu çatışmalar. Gülten Dayıoğlu’nun “*Ben Büyüyünce*” adlı romanında, Nine, yıllar önce kaybettiği oğlunun intikamının alınması gerektiği konusunda ailenin diğer tüm bireyleriyle çatışma yaşamaktadır. Her biri artık kan davasının son bulmasını isterken Nine düşüncesinde ısrarcıdır. Mehmet: “ Bilmezlikten gelme ana. İnsan öldürmeyi hem yasalar yasaklamış hem tüm dinler! Eğer gerçekten kötü bir şey olmasaydı böylesine yasaklanır mıydı? İnsanın insanı öldürmesi, dünyada işlenen suçların en kötüsüdür bence” (s. 29) diyerek kan davası gibi insan yaşamını tehdit eden düşüncelerin yanlışlığını çocuk okura sezdirmiştir.

Gülten Dayıoğlu’nun “*Dört Kardeşiler*” adlı romanında dede ve baba Feten’in okula yazdırılması konusunda çatışma yaşarlar. Feten’in babası onun okumasını istemekte dedesi ise “Kız kısmı okuyup da n’olacak? Üç beş yıl sonra kocaya veririz. Üstümüzden savulur gider” (s. 35) düşüncesindedir. Romanda yansıtılan bu durum, kırsal bölgelerde kız çocuklarının okutulması konusundaki sorunu yansıtmaya açısından önemlidir.

Kitaplarda yer alan çatışmalarla yazarlar her ailede iletişimin farklılıklar gösterebileceğini okura sezdirmişlerdir. “Hepimizin kendi kişisel özelliklerimizden kaynaklanan iletişim biçimimiz vardır. İletişim biçimi farklı olsa da, önemli olan aile içi bireylerin birbirleriyle iletişim kopuklukları olmamasıdır.” İletisi okura örtük olarak bu kitaplar aracılığıyla yansıtılmıştır.

Kitaplarda Geçen Anne-Baba Tutumları

Çizelge 6. Kitaplarda geçen toplam anne-baba tutum sayısı

Anne-baba Tutumları	Kitaplarda Geçen Toplam Anne-baba Tutum Sayısı	f (sıklık)	% (yüzde)
Demokratik Tutum	23	11	47.8
Otoriter Tutum	23	7	30.5
Koruyucu-Kollayıcı Tutum	23	2	8.7
Hoşgörülü-Gevşek Tutum	23	2	8.7
İlgisiz Tutum	23	1	4.3
Tutarsız Tutum	-	-	-
Toplam	23	23	100

Çizelge 6'ya göre, araştırma kapsamında incelenen kitaplarda yer alan toplam anne-baba tutum sayısı 24'tür. Kitaplarda demokratik tutum sayısı 11; otoriter tutum sayısı 7; koruyucu-kollayıcı tutum sayısı da 2 olarak belirlenmiştir. Kitaplarda hoşgörülü-gevşek tutuma 2; ilgisiz tutuma 1 kez rastlanmıştır. İncelenen kitaplarda tutarsız tutuma örnek bulunamamıştır.

Çizelge 7. Anne-baba tutumlarının kitaplara göre dağılımı

Demokratik/İlgili Tutum	Annemin Mektupları, Ben Büyüyünce, Dönemeç, Bugün Ne Cadılık Yaptım?, Cadılık Parayla mı?, Sakız Kızın Günleri, Vanilya Kokulu Mektuplar, Ballı Çörek Kafeteryası, Puf, Pufpuf, Cuf, Cufcuf ve Cino, İşte O Çocuk, Patenli Kız.
Otoriter Tutum	Fadiş, Ben Büyüyünce, İşte O Çocuk, Vanilya Kokulu Mektuplar, Yalnız Seninle, Dört Kardeşiler, Dönemeç.
Koruyucu/Kollayıcı Tutum	Ben Büyüyünce, Dönemeç.
Hoşgörülü/Gevşek Tutum	Dönemeç, Annemin Mektupları.
İlgisiz Tutum	Dönemeç.

Anne ve babaların kendi değer ve inançlarına göre farklı tutumları vardır. Anne baba tutumları, sevgi, hoşgörü ve kabul etmeyi içine alan “demokratik tutum” ve sevginin gösterilmediği, hoşgörünün olmadığı, reddetmeyi içine alan otoriter tutum olmak üzere iki genel başlıkta toplanabilir. Demokratik anne-baba, çocuğun arzu ve gereksinimlerine karşı ilgilidir. Çocuğun davranışlarını ilgi ve anlayışla izler. Onun iradesine ve sağlıklı uyumuna değer verir. Çocukları yaşına göre kendisi ile ilgili bazı kararlar almaya teşvik eder. Önemli konularda alınan kararların nedenlerini çocukla tartışır. Onun görüşlerine değer verir ve hemen her konuda çocuğa iyi bir rehber olmaya çalışır (Kuzgun, 1972).

İncelenen kitaplarda demokratik tutum diğer anne-baba tutumlarına oranla daha yüksek çıkmıştır. “Annemin Mektupları, Ben Büyüyünce, Dönemeç, Bugün Ne Cadılık Yaptım?, Cadılık Parayla mı?, Sakız Kızın Günleri, Vanilya Kokulu Mektuplar, Ballı Çörek Kafeteryası ve Puf, Pufpuf, Cuf, Cufcuf ve Cino” adlı kitaplarda demokratik aile yapısı yansıtılmıştır. Örneğin; Hidayet Karakuş’un “Annemin Mektupları” adlı yapıttaki “Ben Ne Olayım” adlı öyküde Duygu kahramanın adı Irmak olarak belirlemiştir. Bu öyküde annesiyle sağlıklı bir iletişim yaşayan Irmak’ın meslek seçme konusundaki kararsızlığı ele alınmıştır. Annesi tüm karar değişiklikleri sırasında onu desteklemiş ve ne olmak istiyorsa olabileceğini söylemiştir. Annesi tarafından böyle bir destek gören Irmak’ın özgüven duygusu daha gelişmiş olacaktır. Yazar, ailelerin meslek seçimi konusunda çocukları adına karar vermemeleri gerektiğini duyumsatmaktadır.

Gülten Dayıoğlu’nun “Ben Büyüyünce” adlı romanında kan davası ele alınır. Romanın kahramanlarından Ertuğ’un babası Doktor Binbaşı Bayram Duman zamanında kan davasından öğrendiği için kaçıp yaşamının yönünü değiştirmiş, doktor olmuştur. Yıllar sonra oğlunun arkadaşı Ereğ’in aslında kanlılarının oğlu olduğunu öğrenince çok sarsılır. Ama kısa zamanda kendisini toparlar ve oğlunun arkadaşı Ereğ’e duyduğu sevgiyi kaybetmemeyi başarır. Eğitilmiş ve duyarlı biri olan Bayram Duman zamanında neden kan davasından kaçtığını anımsamıştır. Kimsenin yaşam hakkının elinden alınamayacağını düşünmüş ve çözümü aklının kılavuzluğunda bulmuştur.

Otoriter tutum, toplumumuzun genel özelliği ve kültüründen dolayı sıklıkla görülen tutum ve davranış biçimidir. Çocuğu sürekli denetim altında bulundurma, bütün davranışlarına karışma hatta çocuğa fiziki şiddet uygulama biçiminde de olabilir. Otoriter anne-baba, çocuğa olan sevgisini bile çocuğu istenilen şekilde davrandıkça (şartlı) gösterir. Sevgiyi bir pekiştirici olarak kullanır. Çocuktan beklenen davranışlar çoğunlukla gelenek ve daha üst otoritelerce saptanmış kurallara uygun davranışlardır. Anne baba, kendisini toplumsal otoritenin temsilcisi olarak görür ve mutlak itaat bekler (Kuzgun, 1972).

"*Fadiş, Ben Büyüyünce, İşte O Çocuk, Vanilya Kokulu Mektuplar, Yalnız Seninle, Dört Kardeşiler ve Dönemeç*" otoriter aile yapısının yansıtıldığı kitaplardır. Gülten Dayıoğlu'nun "*Fadiş*" adlı romanında Fadiş' in babası Kamil Bey otoriter bir baba olarak çizilmiştir. Kamil Bey evliliğinden kısa süre sonra eşi Cemile'ye ve kayınvalidesi Naciye'ye sözlü ve fiziki şiddet uygulamaya başlamıştır. Cemile, Kamil Bey'le annesini de beraberinde kabul ettiği için evlendiğini söylediği bir gün kocasından "güçlü bir tokat" yemiştir.

Hidayet Karakuş "*Yalnız Seninle*" adlı romanında otoriter bir aileyi yansıtır. Roman kahramanı Okan'ın her davranışı anne ve babası tarafından kontrol edilmek istenir. Hatta baba bir keresinde öfkesine hâkim olamayarak kendisine züppe dediği için Okan'a şiddetli bir tokat da atmıştır. Karşılaştığı bu baskılayıcı ve kısıtlayıcı tutum karşısında Okan anne babasına karşı aşırı isyankar olmuştur. Kendi davranışlarındaki yanlışlığı fark etse bile bunu ailesiyle konuşamaz. Yazar şiddetin ve baskıcı tutumun sorunların çözümünde etkin bir yol olmadığını duyumsatır romanın sonunda.

Diğer bir olumsuz anne-baba tutumu ise koruyucu ve kollayıcı tutumdur. Bu tutumda, anne ve babalar çocuklarının her isteğini anında karşılar ve çocuğun yapması gereken yaşına uygun olan işleri de kendileri üstlenir. Sorumluluk verilmeyen sürekli korunan aşırı korumacı ailelerde yetişen çocuklar bağımlı, kendine güvensiz, sosyal ilişkileri zayıf bir tutum sergilerler (Yamanoğlu, 2009). İncelenen kitaplardan "*Ben Büyüyünce ve Dönemeç*" adlı romanlarda koruyucu/kollayıcı anne-baba tutumları yansıtılır. Örneğin; Nur İçöz'ün "*Dönemeç*" romanında, roman kahramanlarından Çetin'in dedesi torununun sorumluluk almasına izin vermez. Zengin oldukları için Çetin'in çalışarak sıkıntıya girmesini istemez. Bunun sonucunda Çetin yaşamda hiçbir amacı olmayan başarısız bir öğrenciye dönüşür, çevresiyle iletişim kuramaz.

Çocuğun hoş olmayan bütün olumsuz davranışları ve verdiği zararlar aşırı hoşgörülü tutumda kabul görür. Çocuk, nerde durması gerektiğini bilmez. Aşırı hoşgörülü, gevşek bir tutum sergileyen anne babanın çocukları genellikle şımarık olurlar. Sürekli isterler, şikâyet ederler, talepleri yerine getirilmezse çöküntüye uğrarlar. Çoğu zaman olumsuz tutum ve davranış içinde bulunurlar (Yavuzer, 2001). "*Dönemeç ve Annemin Mektupları*" bu tip anne-baba tutumunu yansıtan örnekleri içerir. Hidayet Karakuş "*Annemin Mektupları*" adlı kitabında yer alan "Eski Çanta" öyküsünde böyle bir tutumu yansıtır, öykü kahramanı olan Duygu'nun babası ile olan ilişkisine değinir. Annesinden ayrılan kızına bu yokluğu hissettirmemeye çalışan baba, kızının yaramazlıklarını da görmezden gelmektedir.

İlgisiz tutumda, anne ve babalar çocuğun davranışları karşısında ilgisiz ve kayıtsız davranışlar sergilerler. Onlar için çocuğun varlığı ve yokluğu belli değildir. Disiplinsizlik söz konusudur, disiplinsizliğin nedeni sorumsuzluk ve ilgisizliktir (Yamanoğlu, 2009). Nur İçöz'ün "*Dönemeç*" romanında, diğer aile tutumlarıyla beraber çocuklarına karşı ilgisiz, kayıtsız bir aileyi de yansıtır. Roman kahramanlarından Serdar boşanmış bir ailenin çocuğudur. Babasının yeni evliliği ve annesinin de yoğun çalışması nedeniyle yalnız kalır. Her ikisi de onunla ilgilenmez. Bu süreç sonunda Serdar kendine yakınlık gösteren uyuşturucu bağımlısı arkadaşlar edinir.

Görüldüğü üzere incelenen kitaplarda anne-baba tutumlarının neredeyse hepsi bu çalışma kapsamında seçilen çocuk kitapları yazarları tarafından işlenmiştir. Böylece çocuklara ailelerin olumlu ve olumsuz tutumlarını karşılaştırabilme olanağı sunulmuştur. Olumlu tutumu benimseyen ailelerin çocukları kitaplarda mutlu, başarılı ve dışa dönük olarak yansıtılmıştır. Buna karşın çocuklarına olumsuz tutum sergileyen ailelerin çocukları kavgacı, sorumsuz, başarısız ve içe dönük olarak işlenmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bireyin toplumsallaşma sürecinde ailenin önemi yadsınamaz. Bu çalışmada, toplumun temel taşı olarak tanımlanan aile kavramının, ilköğretim dönemine yönelik çocuk kitaplarına aile tipleri, aile içi iletişim (çatışmalar) ve anne-baba tutumları bağlamında nasıl yansıdığı incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda incelenen kitapların tüm aile tiplerine yönelik (geniş aile, çekirdek aile, parçalanmış aile, geçiş ailesi) örnekler yansıttığı belirlenmiştir. Kitaplarda, çekirdek aile ve parçalanmış aile yapılarının geniş aileye oranla daha fazla yer aldığı bulgusu değişen toplumsal yapının çocuk kitaplarına da yansıtılması bağlamında önemlidir. Geleneksel Türk toplum yapısında, tarıma bağlı üretim içerisinde ekonomik bir birlik olarak da tanımlanabilecek geniş aile yapısı, sanayileşme sürecinde yerini çekirdek aileye bırakmıştır. "*Puf, Pufpuf, Cuf, Cufcuf ve Cino, Yalnız Seninle, Patenli Kız, Dönemeç, Cadılık Parayla mı?, Bugün Ne Cadılık Yaptım? ve Sakız Kızın*"

Günleri” romanları ana anlatıları içerisinde çekirdek aile yapısını yansıtır. Bu aile tipinde anne ekonomik olarak da ailenin geçimine katkı sağlar. “*Patenli Kız, Cadılık Parayla mı? ve Bugün Ne Cadılık Yaptım?*” romanlarında anne çalışan bir kadın olarak sunulur. “*Puf, Puffuf, Cuf, Cufcuf ve Cino, Yalnız Seninle, Dönemeç, ve Sakız Kızın Günleri*” kitaplarında anne ev kadınıdır, yalnızca ev işleri ve ailesiyle ilgilenir. İncelenen kitaplarda bu aile tipi içinde yer alan çatışmaların çoğunlukla anne-baba ve çocuk arasında yaşandığı (*Yalnız Seninle, Patenli Kız, Cadılık Parayla mı?, Bugün Ne Cadılık Yaptım? ve Sakız Kızın Günleri*) belirlenmiştir. Yine bu aile yapısı içerisinde yazarlar kardeşler arasındaki (*Yalnız Seninle, Patenli Kız, Cadılık Parayla mı?, Bugün Ne Cadılık Yaptım? ve Sakız Kızın Günleri*) ve anne-baba arasındaki (*Puf, Puffuf, Cuf, Cufcuf ve Cino, Yalnız Seninle, Dönemeç*) çatışmalara da anlatı içerisinde yer vermişlerdir. Yine araştırma sonuçlarına göre çekirdek aile yapısını gösteren kitaplardan yalnızca “*Yalnız Seninle*” adlı romanda otoriter aile yapısı vardır; diğerlerinde demokratik aile yapısı işlenmiştir. Bu durum, anne ve babanın ailenin büyüklerinden ve diğer aile bireylerinden karışan olmadığına çocuklarıyla daha demokratik ilişkiler kurabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Araştırma sonunda, incelenen kitaplarda çekirdek aileden sonra en çok parçalanmış aile yapısına rastlanmıştır. “*Fadiş, Dört Kardeşiler, Ballı Çörek Kafeteryası, Annemin Mektupları, Dönemeç ve Vanilya Kokulu Mektuplar*”, adlı kitaplar ölüm, boşanma, ayrılık ya da terk gibi nedenlerle aile bütünlüğünün bozularak anne babadan birinin ya da her ikisinin birden olmaması durumunu yansıtan parçalanmış aile yapısını yansıtır. Bu yapı içerisinde çocuk kahramanların konumları, duygu ve düşünce dünyaları aktarılır. Burada kardeş çatışması dışında diğer tüm aile içi çatışmalar ve farklı anne-baba tutumları olay örgüsü içinde işlenmiştir. Örneğin “*Fadiş*”te baskıcı bir baba varken “*Dönemeç*”te ilgisiz bir anne baba çizilir.

Günümüzde daha çok kırsal yaşamda, geleneksel yapı içinde varlığını devam ettirebilen geniş aileye ve geniş aileden çekirdek aileye geçişte oluşan geçiş ailesine de incelenen kitaplarda yer verildiği görülmüştür. Kitaplarda başlangıçta geniş aile olarak yansıtılan aile yapısı, olay örgüsündeki gelişmelerle parçalanmış aileye ve geçiş ailesine dönüşmüştür. Bu aile yapıları içinde aile içi tüm çatışmalar işlenmiştir. Bununla beraber burada otoriter tutum, diğer anne baba tutumlarına göre daha fazladır. Bu durum anne ve babaların çocuklarının eğitimine ve yetiştirilmelerine ait kararlarının diğer aile bireylerinin kararlarıyla çatışması sonucu oluşmaktadır. “*Ben Büyüyünce, Dört Kardeşiler ve Dönemeç*” romanlarında olduğu gibi...

Sonuç olarak modernleşme süreci, toplumumuzda aile kurumunu yapısal olarak değiştirmiş ve geleneksel geniş aileden çekirdek aileye doğru bir geçiş gerçekleşmiştir. İncelenen kitapların, değişen toplumumuzda yer birçok aile yapısını yansıttığı belirlenmiştir. Yazarlar incelenen kitaplar aracılığıyla çocuklara içinde yaşadıkları toplumun aile yapılarını, anne baba tutumlarını ve aile içi çatışmalarını tanıtmaya çalışmışlardır. Kitaplarda yansıtılan ve çatışmalara neden olan sorunlar ve anne baba tutumları çocuk okurun hiç de yabancı olmadığı gerçekliği yansıtır. Kitaplarda ele alınan ve işlenen konular (“*Ben Büyüyünce*” romanındaki kan davası dışında) çocuk gerçekliğine uygundur. Kitaplarda farklı aile yapılarının yer alması, aile içi çatışmaların birçok türüne örnek verilmesi ve olumlu ve olumsuz anne baba tutumlarının olay örgüsü içinde sergilenmesi çocuk okurun roman kahramanlarına öykünmesini ve onlarla özdeşim kurmasını kolaylaştırmaktadır. Kitaplarda anlatılan olaylar çocukların hem kendi ailelerini ve iletişimlerini tanımalarına hem de kurgulanmış yaşam durumlarından yeni deneyimler kazanmalarına katkı sağlamaktadır.

Bu sonuçlar doğrultusunda şu öneriler getirilebilir; çocuğun tüm gelişim süreçlerinde olduğu gibi toplumsallaşma sürecinde de çocuk kitaplarının önemi yadsınamaz. Bu nedenle çocuk kitabı yazarları, kitaplarda çocuğa içinde yaşadığı toplumu tüm yönleriyle, aile yapısıyla ve insan davranışlarıyla tanıttak, gerçek ve çocuğa göre konuları ve olayları ele alıp işlemelidir. Çocukların bu kitaplarla buluşma sorumluluğu anne, baba ve öğretmenlere aittir. Öğretmenler amaca uygun nitelikli çocuk kitaplarını seçebilmeli ve gerektiğinde anne babalara rehberlik edebilmelidir.

Daha kapsamlı, farklı yazarların ve farklı kitapların kullanıldığı ve ailedeki bireylerin rollerinin de sorgulandığı bir çalışma ile farklı veriler elde edileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Adak, N. (2005). *Toplumun temel yapı taşı: aile, kurumlara sosyolojik bir bakış*. Güçlü S. (Ed.), İstanbul: Birey Yayınevi.

- Aile çeşitleri nelerdir? Kaç çeşit aile vardır? (2010). [Online]: <http://xsaglik.blogcu.com/aile-cesitleri-nelerdir-kac-cesit-aile-vardir/6777624> adresinden 3 Ekim 2011 tarihinde indirilmiştir.
- Ak, S. (2010). *Sakız kızın günleri*. İstanbul: Can Yayınları.
- Ak, S. (2010). *Vanilya kokulu mektuplar*. İstanbul: Can Yayınları.
- Ak, S. (2009). *Puf, pufpuf, cuf, cufcuf ve cino*. İstanbul: Can Yayınları.
- Aslan, C. (2006). Türk çocuk yazınında çocuk-yetişkin çatışmasının yer aldığı kimi yapıtların incelenmesi. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, year: 2006, vol: 39, no: 2, 193-216
- Arıkan, M. (2003). *Nitelikli İnsan*. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Balcı, A. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma*, Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Bagavos, C. & Martin C. (2002). What happens to the European family. family observer, European observatory on Family Matters, *European Commission Employment and Social Affairs*. 3, 20-28.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayıncılık.
- Cemali, Z. (2010). *Ankaralı*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Cemali, Z. (2006). *Ballı çörek kafeteryası*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Cemali, Z. (2003). *Patenli kız*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Çağdaş, A. ve Seçer, Z.(2004). *Anne-baba eğitimi*. Koya: Eğitim Kitabevi.
- Dayıoğlu, G. (2008). *Fadış*. İstanbul:Altın Kitaplar.
- Dayıoğlu, G. (2008). *Ben büyüünce*. İstanbul:Altın Kitaplar.
- Dayıoğlu, G. (2000). *Dört kardeşiler*. İstanbul:Altın Kitaplar.
- Dikeçligil, B. (1995). Türk toplumunun aile tipleri. *Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi, C:11*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erol, M. (1992). *Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Aile İçi İlişkilerde Meydana Gelen Değişmelerin Aile Üyeleri Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Geçtan, E. (1993). *Çağdaş yaşam ve normal dışı davranışlar (7. Baskı)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gökçe, B. (1991). *"Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme" Aile Yazıları-I*. Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.
- Günindi, Y. ve Yaşagiren, S. (2011). Aile kavramının değişim süreci ve okulöncesi dönemde ailenin önemi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 349-361, [Online]: <http://egitim.selcuk.edu.tr/Egt-Fak-Dergi/Sayilar/sayi31/21.pdf>. adresinden 3 Ekim 2011 tarihinde indirilmiştir.
- Herken, H. ve Özkan,İ. (1998). Sigara alışkanlığı ve anne baba tutumu. *Genel Tıp Dergisi*, 8(2), 85-89, [Online]: www.geneltip.com>ShowContentPdfPopUp.aspx?Lang=Tr&Id adresinden 3 Ekim 2011 tarihinde indirilmiştir.
- İçözü, N. (2009). *Cadılık Parayla mı?* İstanbul: Altın Kitaplar.
- İçözü, N. (2001). *Bugün ne cadılık yaptım?* İstanbul: Bu yayınevi.
- İçözü, N. (2001). *Dönemeç*. İstanbul: Bu yayınevi.
- İşçi, M. (2000). *Sosyal yapı ve sosyal değişme*. İstanbul: Der Yayınları.
- Karakuş, H. (2004). *İşte o çocuk*. İstanbul: Bu yayınevi.
- Karakuş, H. (2003). *Yalnız seninle*. İstanbul: Bu yayınevi.
- Karakuş, H. (2001). *Annemin mektupları*. İstanbul: Bilgi yayınevi.
- Kuzgun, Y. (1972). *Anne-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Mora, N. (2005). Kitle iletişim araçlarında yeniden üretilen cinsiyetçilik ve toplumda yansımaları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 1-7.
- Navaro, L. (2001). *Ana baba okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ozankaya, Ö. (1979). *Toplum bilimine giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 431.
- Özgülven, İ. E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*, Ankara, PDREM Yayıncılık.
- Özkalp, E. (1987). *Sosyolojiye giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi ESBAY Yayınları No: 87.
- Sever, S. (2006). Gelişim sürecinin temel bir aracı: çocuk edebiyatı yapıtları. *Mavi Ada Kültür-Sanat-Edebiyat Dergisi*, 2, 32. [Online]: <http://www.anafilya.org/go.php?go=7d6a4002d0b60>. adresinden 3 Ekim 2011 tarihinde indirilmiştir.
- Uluğtekin, S. (1991). *Hükümlü çocuk ve yeniden toplumsallaşma*. Ankara: Bizim Büro.
- Yamaoğlu, Ü. (2009). *Çocuk Yetiştirmede Aile Modeli*. Yayınlanmamış lisans tezi, Newport International University Davranış Bilimleri Anabilim Dalı.
- Yavuzer, H. (1997). *Anne baba ve çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (1997). *Çocuk eğitimi el kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.